

CZU: 37.017.4

ELEVUL DE AZI – CETĂȚEANUL DE MÂINE

*Lidia SABĂU, profesor pentru învățământul primar
la Școala Gimnazială „Mihai Drăgan”, Bacău, România*

Abstract. *In order for today's students to become tomorrow's citizens, adults with good and beautiful ideas about what it means to be truly human, we strongly believe that society needs to change ... little by little ... both in terms of parents' attitudes and in terms of school supply.*

Parents are the ones who have to make the first change, because the foundations of the family and moral values are laid in the family. It is the school that guides, through education, the morale of the students.

The whole of society wants responsible and committed citizens so that the world can progress. In this endeavor, it is necessary for the school and the family to form a team.

Keywords: *moral values, civic education, civic competence.*

Specialiștii în domeniu susțin că viitorul individului se decide în copilărie. În prima parte a acesteia doar comportamentul părinților este cel care îi educă pe copii, de aceea este de preferat ca părinții să fie un exemplu corect și demn pentru copiii lor. Copiii pot deveni „stâlpi” ai societății de mâine doar dacă vor cunoaște valorile adevărate ale unei persoane. Orice părinte își dorește pentru copilul său să reușească în viață. Mediul își pune amprenta asupra comportamentului unui copil, iar familia este primul mediu al micuțului – dacă el are un punct de pornire frumos, el poate deveni adultul de mâine responsabil, asumat, de care să ne bucurăm, și noi, dar și societatea, fiind un adult tolerant, manierat, bine pregătit, bun, îngăduitor, iubitor de frumos și dreptate, pregătit să își ia viața în piept și să o trăiască frumos, în armonie cu cei din jur, pregătit să fie de folos societății prin abilitățile sale și scopul său suprem.

Pentru o formare corectă este fundamentală comunicarea eficientă, atitudinea potrivită și învățarea emoțiilor: cum să facă față momentelor dificile, a celor tensionate, a reacțiilor negative ale celor din jur. Gestionarea emoțiilor personale ale părinților de către aceștia este un exemplu pentru copilul în formare. Așa cum psihologul Albert Bandura puncta foarte bine în studiile sale [1], copiii învață prin puterea exemplului dat de părinți: cum vorbesc părinții, cum reacționează în diferite situații, cum își manifestă emoțiile negative. Copiii văd și fac la fel: astfel se formează ei după exemplul văzut în casa în care locuiesc. Nici comparația între copii nu este recomandată: copiii devin frustrați și se simt inferiori. Părintele este un mare ajutor în acest sens: copiii au nevoie să audă că adulții sunt mândri de ei, că sunt acolo, lângă ei, să-i susțină.

Este părintele de azi un bun exemplu pentru copilul său, elev al școlii? Are părintele cea mai bună atitudine față de școală astfel încât elevul - copilul său, să aibă respect pentru această instituție și pentru angajații săi? Se formează în familie o scară de valori corectă și potrivită mediului școlar, astfel încât elevul de azi să devină părintele colaborator de mâine, pe care să ne putem baza în demersul nostru educativ cu copiii de mâine?

Rolul covârșitor al părinților în viața copilului nu face obiectul studiului nostru, pe de o parte pentru că este foarte vast, pe de altă parte pentru că nu analizăm relația părinte-copil și incidența acesteia în formarea copilului ca om, ca adult, ca părinte, ca viitor cetățean. Despre caracterul determinant al educației, și anume că acesta presupune înțelegerea factorului de mediu ca o condiție socială complexă a dezvoltării personalității, profesorul Sorin Cristea afirmă că „o cunoaștere a copilului nu poate avea loc în afara mediului educațional propriu-zis” [2, p.383].

Ca scop al cercetării, analiza noastră nu este orientată spre ceea ce face părintele pentru copilul său, ci pe ceea ce face sau poate face școala pentru elevii săi, astfel încât aceștia să devină cetățenii responsabili de mâine, parteneri de încredere în procesul de formare a elevilor, viitori cetățeni și ei. Dar oare societatea asigură acest circuit, astfel încât triada profesor – părinte – elev să fie una din verigile importante ale societății?

Din păcate, copiii de azi s-au obișnuit sau au fost obișnuiți să primească totul de-a gata: dacă își doresc ceva, necesar sau inutil, e suficient doar să ceară, fără să facă ceva special sau să dea ceva în schimbul a ceea ce primesc. Unde e veriga lipsă? Unde se întâmplă fisura?

Vom pleca, așadar, de la premisa că școlarii vin în mediul educativ cu anumite elemente create și învățate acasă de la părinți: reguli de comportament, reguli de igienă, limbaj, apucături, ticuri, atitudini specifice familiei sau mediului familial.

Ce face școala cu micii școlari? Îi acceptă în mediul școlar cu „bagajul” psihologic personal adus de acasă și încearcă să creeze colectivul de elevi din niște indivizi care vin din medii total diferite, cu reguli diferite, cu o cultură diferită și nu în ultimul rând, cu scări de valori absolut derutante. De ce derutante? Pentru că ceea ce e bine pentru unii, pentru alții este rău; ceea ce se acceptă într-o anumită familie este de neconceput pentru o alta; ceea ce e permis pentru unii, pentru alții este interzis sau subiect tabu.

Cum reușește cadrul didactic să închege un astfel de grup, astfel încât să-l formeze ca și colectiv unit, echipă, „familia de la școală”? Ce atribute și ce atribuții i-ar trebui unui cadru didactic ca să aibă și succes în demersul său?

E clar că este o muncă titanică să formezi o echipă din indivizi total diferiți, care vin cu tare comportamentale din familia personală, cu frustrări înrădăcinate, cu emoții și stări de spirit contradictorii. Să vorbim și de performanța școlară într-un astfel de context pare o utopie.

Ipoteza cercetării are în centru triada constituită din profesor-părinte-elev și pune accent pe atitudini și comportamente potrivite în societate, din punct de vedere civic și moral: dacă cei trei actori ai procesului educativ constituie împreună o echipă în adevăratul sens al cuvântului și au ca obiectiv formarea copilului din punct de vedere civic, moral și emoțional, atunci vom avea mâine în elev un cetățean pe care să ne bazăm în tot ceea ce presupune atât educarea generațiilor viitoare, cât și viitorul societății.

Aici amintim importanța exemplului personal pe care îl oferă părintele în mod vizibil în ceea ce privește atitudinea față de școală, față de actul învățării, față de rolul pe care îl are el, ca părinte, în demersul educativ, mai ales și în contextul pandemiei COVID. Părintele e nevoit să-și schimbe atitudinea față de actul educativ în ceea ce privește implicarea personală, aspect care nu era nici dorit, nici așteptat, dar care e foarte real și prezent. Iată de ce se impune ca părintele să dea dovadă de înțelegere, răbdare, comportament pozitiv și constructiv față de tot ce înseamnă școala, mai ales că, datorită pandemiei COVID, i se cere o și mai mare responsabilitate decât până acum.

De atitudinea pe care elevul o observă la proprii părinți depinde chiar atitudinea lui față de școală și chiar față de învățare, precum și atitudinea față de cadrul didactic. Pandemia, ca și criză globală, a descoperit în oameni și alte părți ale personalității, aspecte nu neapărat plăcute, și iată de ce considerăm în demersul nostru importanța relației profesor-părinte în timpul acestei perioade dificile, astfel încât copilul, beneficiarul direct al educației, să nu aibă de suferit. Între școală și familie este indicat să existe relații de comunicare eficientă, de armonie, de lucru în echipă, de sprijin reciproc, astfel încât chiar și actul de învățare în sistem online să fie cât mai eficient cu putință.

Este necesar să punctăm și acele limite peste care nici unul dintre cei trei participanți nu are voie să treacă: echidistanța, respectul, politețea, discreția, precum și alte aspecte sensibile ce țin de relațiile interumane. Să nu uităm că elevul observă, vede, înregistrează la nivel mental, chiar dacă nu o face conștient, relația pe care o vede între părintele de acasă și profesorul de la școală și va repeta, atunci când va ajunge părinte, acel comportament observat la părinți în relație cu școala și cu tot ce presupune ea. Elevul va fi apropiat sau distanțat, implicat sau neimplicat, asumat sau neasumat, responsabilizat sau nu, responsabil sau nu.

Școala este un factor care își pune amprenta asupra devenirii copilului. Chiar dacă există competiția sau spiritul competitiv, este foarte important ca în mediul școlar să:

- stabilim reguli de conduită în colectiv astfel încât să plece toți de la o bază comună;
- transmitem punctualitatea și importanța ei în demersul pedagogic;
- dezvoltăm creativitatea prin activități variate;
- punem accent pe socializare și importanța ei în stabilirea de relații interumane;
- conștientizăm aspectele negative astfel încât să se formeze capacitatea de a separa binele de rău;
- încurajăm relațiile de respect și apreciere reciprocă;
- dezvoltăm sentimentele de apartenență, acceptare și respect.

Noi ca școală, sau noi ca societate, ce ne dorim de la viitorii cetățeni care azi sunt elevii noștri? Ce exemple le oferim noi, personal? Ce exemple din media permitem să evolueze sau să altereze sufletul copilului?

Considerăm că și societatea ar putea să își facă un upgrade și să încerce să furnizeze elevilor (copiilor) exemple demne de urmat, să promoveze offline, online și în media modele și valori care să formeze oameni capabili să gândească în mod corect, să aibă capacitatea de a discerne, de a avea curajul să își asume cele spuse sau cele făcute. Putem exemplifica aici un aspect minor, când în sala de clasă se strică ceva și la întrebarea „Cine a făcut acest lucru?” nimeni nu are capacitatea, forța, tăria să-și asume acțiunea distructivă. De ce se întâmplă acest lucru? De frica profesorului, de frica unei pedepse, sau pentru că așa se procedează și acasă? Cum învățăm pe elevi asumarea? Care sunt direcțiile de orientare și ce putem face în mediul școlar astfel încât să formăm oameni responsabili și asumați?

O primă metodă este propriul exemplu. În calitate de profesori și oameni, e foarte normal să nu ai cum să știi tot, iar dacă un copil îți adresează o întrebare la care nu ai răspunsul chiar în acel moment, recomandăm să îți asumi faptul că nu știi, dar te vei informa și promiți să revii ora următoare cu informația solicitată. Elevii vor aprecia sinceritatea profesorului. Nici stima de sine a elevilor nu va fi știrbită dacă lipsa informației cerute nu va fi direcționată în mod frustrant asupra lor.

O alta metodă este conștientizarea consecințelor aduse de neasumare: pot exista repercusiuni, pedepse și asupra unor persoane nevinovate (vezi sintagma „toți pentru unul și unul pentru toți” care nu e dreaptă în multe situații, mai ales când te știi nevinovat), dar și interpretări eronate ale unor acțiuni fără motivația lor. Se poate ca intenția inițială să fi fost una bună și de apreciat, dar dacă nu se aduce o justificare în caz de eșec, rezultatele vor fi complet diferite de ceea ce s-a intenționat în primă fază.

Ar fi indicat ca aici să venim cu specificarea că și argumentarea propriilor acțiuni este o metodă foarte bună pentru asumare și face parte din arsenalul metodelor : De ce ai ales să faci așa?, Care au fost motivele?, Ce finalități ai urmărit?, Te-ai gândit la consecințe? Dacă va ieși bine/rău ceea ce ți-ai propus, cine are de câștigat/pierdut din acțiunile tale? Cu siguranță fiecare acțiune, oricât de insignifiantă ar părea, are o motivație care a pus niște roțițe în mișcare și a făcut ca o anumită acțiune să se întâmple.

Cum metodele coercitive nu-și mai găsesc locul în noua educație și nici nu sunt de recomandat, conversația este cea mai recomandată. Cu elevii trebuie discutat mult, argumentat, demonstrat, exemplificat, dar și problematizat: „Știți ce se poate / ce s-ar putea întâmpla dacă...? V-ați gândit ce înseamnă această acțiune pentru cei care... sau pentru cei care...?” Întrebările problematizării fac elevii să gândească și să empatizeze. Aceste întrebări pot crea acel „brainstorming” capabil să creeze conștientizarea consecințelor faptelor. La nivelul primar se pune accent și pe zicala „Ce ție nu-ți place altuia nu-i face”, dar exemplele concrete, de viață, sunt cele care formează idei, concepte, valori. Puterea exemplului este cea care își pune amprenta foarte tare asupra copiilor. Elevii sunt foarte atenți la povestiri despre ce au pățit alții sau chiar și mai atenți la ceea ce a pățit cadrul didactic. Empatia este cea care face elevii să „simtă”, astfel încât să treacă prin filtrul gândirii cuvintele pe care intenționează să le spună sau acțiunile pe care urmează să le întreprindă.

Jocul de rol este o altă metodă ce ar putea da roade deoarece oferă elevilor posibilitatea să fie în pielea unor personaje care au trecut prin anumite întâmplări și au trăit / experimentat anumite emoții datorate unor acțiuni.

Școala ar trebui puțin regândită dacă ar putea fi ea cea care influențează în mod major formarea elevilor ca viitori cetățeni. Școala oferă multe cunoștințe, dar puține modele capabile să influențeze pozitiv viitorul copiilor. Pentru că un copil este nu numai al părinților, ci și al societății, comunitatea ar trebui să dea o importanță mai mare pregătirii copilului când va deveni cetățean.

În mediul școlar elevul are posibilitatea de a trăi de mic viața de cetățean ordonat și activ prin convingere; în acest sistem elevii îndeplinesc diferite sarcini cu caracter de utilitate publică privind ordinea, igiena, estetica, bunul mers al școlii prin muncă, prin acțiuni de asistență și de cultură (cabinetul medical, biblioteca, excursii etc.), activități care sunt echivalente cu funcțiile sociale din societatea românească.

Cu răbdare și tact pedagogic se pot contura elemente care definesc disciplina liberă, adică supunerea benevolă a elevilor pe baza convingerii personale.

Școala poate ajuta la formarea de norme și valori social-afective, după cum urmează:

- Cunoașterea de sine – tradusă prin simțul răspunderii și al muncii (autonomia, declararea identității), deprinderea igienică, asumarea răspunderii asupra obiectelor personale, norme de securitate personală, civică și rutieră;

- Relațiile cu alte persoane – concretizate prin respectul și afecțiunea pentru părinți, comportarea civilizată în relațiile cu alții (colegi de joacă, de școală, adulții), dorința de a avea prieteni, de a îndeplini activități în grup social;

- Relațiile cu mediul înconjurător – oglindite prin activități sociale de tipul: utilizarea banilor, spiritul de disciplină, sentimentul datoriei, responsabilitatea și grija pentru bunurile personale și cele publice.

Jocurile, distracția în colectiv, diferite manifestări colective, serbările școlare sunt elemente ce vin să completeze vastul câmp de investigație pedagogică, menite să tempereze și să prelucreze toate informațiile educaționale. Aceste elemente cuprinse în cadrul anumitor discipline au prins contur și au căpătat semnul valorilor morale prin mijloacele și procedeele care au fost utilizate, ținându-se cont de particularitățile educației morale la vârsta școlară mică, dar și la personalitatea elevilor. Prin diferite activități didactice se caută definirea și conștientizarea rolului prieteniei, cultivarea simțului răspunderii și al muncii, autonomia, declinarea identității. În acest sens enumerăm: analiza unor fapte de viață, lecturarea unor schițe cu țință educativă, jocurile didactice.

Lecțiile de educație moral-civică de la clasele a III-a și a IV-a, precedate de cele de dezvoltare personală de la clasele anterioare, au scopul să-i facă pe elevi să înțeleagă că școala trebuie să fie ca o adevărată familie creatoare de suflete care ajută la conștientizarea importanței omeniei în relațiile umane, cultivarea unei iubiri mai generoase și a unei griji mai mari pentru copii, crearea unui bun simț și a unei superiorități a inimii. Toate acestea urmăresc de fapt formarea unui set de componente civice necesare pentru a face din copil un bun cetățean.

Dacă privim personalitatea elevului de azi, cetățeanul de mâine, dintr-o dublă perspectivă temporală, putem constata:

- din perspectiva prezentului – elevul este „cetățeanul ucenic”, care învață prin toate experiențele lui sociale „mecanismele cetățeniei”; elevul trebuie ajutat de adulți și modelat cu răbdare și responsabilitate civică;
- din perspectiva viitorului – ne amintește în permanență că așa cum vom forma elevii de astăzi, așa vor fi cetățenii de mâine.

Societatea își reproduce în indivizii tineri liniile de forță, idealurile, tendințele manifestate, dar mai ales pe cele latente ale generațiilor adulte, în speță ale părinților. Iată de ce nicio societate nu este îndreptățită să se plângă de indivizii săi, deoarece aceștia sunt așa cum i-a format. Generațiile tinere reproduc ceea ce are bun și ceea ce are rău societatea dată. Ele îi reproduc virtuțile și păcatele. O societate sănătoasă are în sine mecanisme suficiente de a asigura reproducerea de către generațiile tinere a ceea ce este bun. Ea posedă în sine suficiente mijloace educaționale și de altă natură de a împiedica reproducerea multiplicativă a răului.

Oricât de bine ar fi pregătit un elev, el nu se va integra în viața socială dacă nu practică un comportament civic (activ, liber, tolerant, responsabil, deschis, comunicativ, reflexiv, autoevaluativ), unele atitudini și valori morale (cinstea, corectitudinea, sinceritatea, respectul față de prieteni, părinți, oameni în general, față de școală, muncă).

Elevul trebuie să înțeleagă că societatea în care trăiește se conduce după anumite reguli și norme, pe care și el trebuie să le înțeleagă și să le respecte printr-un comportament corespunzător și specific vârstei, prin valori sociale și atitudini morale care să ducă la armonia comunității și la progresul acesteia.

Acțiunea didactică are în vedere transmiterea de cunoștințe despre societate, exersarea reflexiei critice asupra normelor și valorilor sociale, precum și stimularea atitudinilor civice.

Pentru a stabili o relație între educator și elev, pentru cultivarea acestor valori, atitudini, comportamente, comunicarea dintre aceștia trebuie să-l convingă pe elev de faptul că este respectat ca partener și nu va fi dominat; îi este respectat dreptul la opinie; îi sunt respectate și prețuite deciziile, dar și valorile și experiența.

Dezvoltarea și manifestarea unor atitudini favorabile luării deciziilor și exprimării opiniilor față de activitatea grupurilor din care fac parte reprezintă unul din obiectivele care contribuie la antrenarea copiilor în activități directe. Aceste activități se pot organiza fie pe grupe de elevi, fie cu întreaga clasă, și pot îmbrăca diferite forme:

- dezbaterea unor fapte reale de la clasă (școală);
- jocuri de rol;
- dramatizări;
- exerciții de simulare a unor cazuri concrete;
- ateliere de creație pe elaborarea unor compuneri cu conținut civic, a unor imagini desenate, colaje care reflectă diferite stări comportamentale, elucidate în cadrul orei;
- exerciții de comentare (valorificare a conținutului unei știri);
- momente vesele pe aceeași temă dezbătute: „Să râdem puțin” (glume), ori „Copiii spun lucruri trăznite”, ceea ce presupune imaginarea unui text (de exemplu: „ești o carte în mâna unui copil dezordonat sau care are mâinile murdare”);
- învățarea unei strofe dintr-un cântecel din care se extrage concluzia moralizatoare;
- teatru de marionete cu păpuși (copiii creează oral toate dialogurile în care critică: lipsa de respect, indisciplina, minciuna, lașitatea, lipsa de igienă, invidia);
- completarea unor rebusuri;
- jocuri didactice prin intermediul cărora se educă trăsături ale personalității, se pot asimila modele de relații interpersonale, se pot forma atitudini și convingeri;
- realizarea unor caricaturi și afișe de echipă.

În mediul școlar starea benefică este armonia, iar un copil tratat cu prietenie învață ce este bunătatea; dacă e apreciat învață ce este aprecierea; dacă e încurajat învață să aibă încredere în sine; dacă e tratat cu toleranță învață ce este răbdarea.

În perioada școlarității, elevul își însușește majoritatea noțiunilor morale, echipându-se cu multiple reprezentări, ca apoi să înceapă să emită judecăți morale corecte care vor fi folosite și în autoaprecierea propriului comportament. Astfel, educația morală din clasele mici contribuie la conturarea viitoarei personalități, operă ce se va desăvârși abia după 20 ani.

Ceea ce propunem prin demersul nostru este formarea competenței atitudinale, prin introducerea unor ore speciale integrate în programa școlară și în programul școlar, integrare ce vizează subiecte din domeniul educației moral-civice, a dezvoltării personale, a educației religioase, educației pentru societate, educației ecologice, educației pentru sănătate, educației financiare, educației rutiere și abilităților practice (lucrul manual).

Considerăm că școala, așa cum o știm acum, ar trebui reformată și reformulată, astfel încât să formeze cetățeni pentru mâine. Copiii, mai ales în școala generală, au nevoie, pe lângă orele de română și de matematică, de multe ore pentru dezvoltare personală, pentru dezvoltarea creativității, a socializării și a capacității de a delimita răul de bine. Copiii ar trebui să învețe

materii în școală despre ce înseamnă să fii, cu adevărat om sau despre valorile sufletești ce vor ajuta, cu adevărat, elevii să se maturizeze frumos. Profesorul C. Hăvârneanu propune instrumente care să asigure o cunoaștere în timp a copilului, precum și a unor caracteristici la un moment dat: „într-o lume dinamică, în continuă schimbare, performanța depinde mult de capacitatea copilului de adaptare” [3, p.101].

De asemenea, foarte important pentru elevi este ceea ce văd la televizor. Multe din desenele animate din prezent instigă copiii la violență, la enervare, la jigniri. Copiii trebuie să învețe, de oriunde, doar cum pot deveni adulți pregătiți sufletește pentru a-și trăi viața cât mai frumos și pentru a face bine în mod instinctiv.

O altă propunere foarte importantă pentru o societate de mâine formată din oameni care știu cum să trăiască frumos, în armonie atât unii cu alții, cât și cu natura, este, pe lângă regândirea școlii, și regândirea religiei. Elevii învață, încă de pe băncile școlii, principiile de bază ale religiei care, dacă avem răbdare să privim în urmă și dacă privim, cu atenție, și în prezent vom observa că ne fac mai mult rău decât bine. Copiii trebuie învățați că religia nu înseamnă "păcatul primordial", în urma căruia bărbații sunt mai presus decât femeile, religia nu înseamnă un Dumnezeu care impune frică sau pedepse de neiertat. De asemenea, religia nu înseamnă preoți, rugăciuni în biserică sau bani dați pentru "iertarea păcatelor", ci înseamnă dorința de a ajuta oamenii, animalele și păsările mai puțin norocoase decât noi, înseamnă dăruire, respect, fericire, fapte bune și, mai presus de orice, înseamnă iubire.

Elevii de azi pot deveni cetățenii ce vor ști cum să trăiască frumos și în armonie, doar într-o societate pregătită pentru schimbări majore. Ei vor ajuta comunitatea, doar dacă vor avea prilejul de a se dezvolta într-o familie și într-o societate cu principii sănătoase.

Dacă elevii au un punct de pornire bun și frumos, într-o familie care pune, mai presus de orice, adevăratele valori ale unui om, atunci ei pot deveni cetățenii pe care ne dorim să îi vedem... mâine! Copiii trebuie să învețe, în primul rând de la părinți, că trebuie să fie buni, miloși, pregătiți să ajute. Trebuie să învețe că, oricând, pot dăruia zâmbete, îmbrățișări, iubire, timp. Trebuie să învețe cum să comunice cu cei din jur. Pe lângă toate aceste valori frumoase cultivate în familie, școala vine și completează prin disciplinele din programa școlară personalitatea elevului de azi – cetățeanul de mâine.

Studiul de față deschide perspective spre o nouă viziune asupra educației din școală, astfel încât să oferim elevilor elementele necesare unei bune și frumoase formări a personalității, în așa fel încât societatea de mâine să fie în siguranța dată de niște adevărați cetățeni.

BIBLIOGRAFIE

1. BANDURA, A., *Social Foundations of Thought and Action: A Social Cognitive Theory*, Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1986. ISBN 978-0-13-815614-5
2. CRISTEA, S., *Fundamentele pedagogiei*, Iași, Ed. Polirom, 2010, 396 p. ISBN 978-973-46-1562-9
1. HĂVÂRNEANU, C., *Metode de cunoaștere a elevilor*, În Cozmovici, A., Iacob, L., *Psihologie școlară*, Iași, Ed. Polirom, 2008, 302 p. ISBN 978-973-46-1077-8